
Indledning

Som det fremgår af kommissoriet for Offer- og vidnepanelet, vil mødet med retssystemet for de fleste danskere være noget, der kun sker én gang i løbet af et liv, hvis nogensinde. Det er derfor vigtigt, at dette møde bliver så vellykket som muligt, så tilliden til retssystemet opretholdes. Retssystemet må ikke stå i vejen for, at ofre for kriminalitet kan komme videre i livet. Danskernes møde med retssystemet skal være en tryk og tillidsfuld oplevelse, og både ofre og vidner skal føle sig set, hørt og taget alvorligt.

Ifølge kommissoriet skal ekspertpanelets arbejde være opdelt i to faser, hvor panelet i den første fase primært vil have til opgave at se på forholdene for ofre og vidner i sager om organiseret og banderelateret kriminalitet. I disse sager kan der være særlige problemstillinger forbundet med at være offer eller vidne.

Nærværende notits udgør panelets afrapportering på første fase. Offer- og vidnepanelet har under denne fase afholdt tre møder i perioden fra december 2021 til februar 2022.

Panelet har fundet anledning til indledningsvist at anføre nogle overordnede betragtninger om de udfordringer, der kan være forbundet med at være offer for eller vidne til organiseret og banderelateret kriminalitet, og de dilemmaer, der er trådt frem i panelets drøftelser af mulige anbefalinger på området. Indledningsvist finder panelet desuden anledning til at bemærke, at panelet har haft ganske kort tid til arbejdet i fase 1 om forholdene for ofre og vidner i sager om organiseret og banderelateret kriminalitet.

Udfordringen

Panelet har ikke kendskab til, hvor ofte ofre og vidner bliver udsat for repressalier i sager om organiseret og banderelateret kriminalitet, men det er vurderingen, at det forekommer relativt sjældent. Samtidig finder panelet, at det enkelte menneskes frygt herfor i særlig grad kan være ubehagelig og begrænsende for ofres og vidners tryghed og livsførelse og dermed også tilbøjeligheden til at anmelde kriminalitet til myndighederne, herunder villighed til at afgive forklaring til politiet. Problemet kan være særligt udtalt hos personer, der har bopæl eller færdes i samme område som de formodede gerningspersoner, eller som tilfældigt bliver vidne til en kriminel handling.

Panelet har desuden noteret sig, at det er politiets vurdering, at de senere års strafskærpelser samt nye eller forøgede konsekvenser af kriminelle handlinger, herunder udvisning eller udsættelse af hele den formodede gerningspersons nærmeste familie fra lejemål, i et vist omfang kan føre til en større risikovillighed i det kriminelle miljø til at foretage repressalier over for ofre og vidner.

Det er samtidig panelets opfattelse, at det forhold, at der ofte kan gå lang tid fra den pågældende har været offer eller vidne til en kriminel handling til det tidspunkt, hvor der afgives forklaring under straffesagens hovedforhandling, kan være med til tidsmæssigt at udstrække frygten for repressalier samt forøge ubehaget ved at afgive vidneforklaring. Der har således gennem årene været lang sagsbehandlingstid i straffesagskæden. Som det fremgår af kriminalforsorgens årsrapporter har den gennemsnitlige sagsbehandlingstid fra anmeldelse til afsoning været stigende i de seneste år.

Udviklingen på offer- og vidneområdet

Panelet har noteret sig, at der i de senere år er blevet iværksat en lang række initiativer på offer- og vidneområdet.

Vidnepakken fra 2017 kan i den forbindelse fremhæves. Vidnepakken indeholdt 10 initiativer, der skulle styrke trygheden for vidner, herunder et initiativ om bedre vejledning til vidner samt en oplysningskampagne, der skulle oplyse om det at være vidne i en straffesag, samt hvilke muligheder der eksisterer for at tage hensyn til utryghed hos vidnet.

Flere af initiativerne i vidnepakken blev gennemført ved lov nr. 709 af 8. juni 2018 om ændring af retsplejeloven (Øget beskyttelse af vidner). Med lovændringen blev det bl.a. tydeliggjort, at politiet allerede på efterforskningsstadiet har mulighed for at meddele forsvareren pålæg om ikke at videregive oplysninger om et vidnes identitet til den sigtede, når det er nødvendigt af hensyn til vidnets sikkerhed. Endvidere blev det bestemt, at retten skal nægte bestemte personer eller grupper af personer adgang til et offentligt retsmøde, hvis det skønnes nødvendigt for at opnå en sandfærdig forklaring af vidnet.

Udover de nævnte initiativer, som retter sig direkte mod vidners tryghed, er der desuden blevet iværksat en række generelle tryghedsskabende initiativer, som kan være medvirkende til at skabe større tillid til politiet og dermed gøre det mere trygt at tage kontakt til politiet.

På baggrund af ovenstående bemærker panelet, at panelets anbefalinger skal ses i kontekst af de mange initiativer og tiltag, som allerede er blevet iværksat på området. Panelet har således i denne fase ikke foretaget en vurdering af tidligere iværksatte initiativer mv., men har fokuseret på at identificere nye supplerende anbefalinger. Panelet har dermed ikke forholdt sig til, om tidligere initiativer, eksempelvis oplysningskampagner, vil kunne være relevante at gentage.

Dilemmaer

Panelet har undervejs drøftet en række indbyggede dilemmaer, der generelt gør sig gældende i forhold til ofre og vidner, men som navnlig kan være fremtrædende for ofre og vidner for organiseret og banderelateret kriminalitet.

Om de mere generelle dilemmaer bemærker panelet for det første, at der allerede i dag findes flere gode og velfungerende tilbud til ofre og vidner, som netop har til

formål at hjælpe utrygge ofre og vidner igennem straffeprocessen. Det er på den baggrund panelets vurdering, at det er vigtigt, at myndighederne som led i deres almindelige vejledningsindsats løbende har fokus på at udbrede kendskabet til de eksisterende muligheder, da dette vil kunne være med til at afmystificere processen og dermed skabe større tryghed for nogle ofre og vidner.

For det andet bemærker panelet, at initiativer, der fører til flere tilbud til ofre og vidner, i praksis potentielt kan virke kontraproduktive i forhold til at skabe større tryghed. Oplysninger om et større katalog af beskyttelses- og tryghedsskabende foranstaltninger, som et vidne eksempelvis bliver mødt af hos politiet, kan således for nogle skabe den opfattelse, at de har særlig grund til at frygte de formodede gerningspersoner eller at skulle afgive forklaring i retten.

For det tredje bemærker panelet, at ofre og vidner som følge af den forbedrede adgang til oplysninger gennem den øgede digitalisering i samfundet og de senere års oplysningskampagner på offer- og videnområdet generelt er blevet mere bevidste og opmærksomme på, hvilke muligheder for hjælp, støtte og vejledning der er tilgængelige, men at den øgede adgang til denne viden i nogle tilfælde giver anledning til fejlagtige opfattelser af, hvilke muligheder de pågældende ofre og vidner har i det konkrete tilfælde.

Endelig bemærker panelet, at nogle tryghedsskabende initiativer vil kunne være vanskelige at implementere i praksis. Efter panelets vurdering gør dette forhold sig gældende i relation til initiativer, der forudsætter eller nødvendiggør en bestemt indretning af de fysiske rammer hos f.eks. domstolene. Det skyldes, at en stor del af byretterne i dag er placeret i ældre bygninger, der ikke er indrettet til eksempelvis det sikkerhedsbehov og de muligheder for lytterum mv., som nye tryghedsskabende initiativer under bl.a. hovedforhandling i sager om organiseret og banderelateret kriminalitet nødvendiggør.

Panelets anbefalinger

På baggrund af ovenstående finder panelet anledning til at fremsætte nedenstående 4 anbefalinger.

Midlertidig omplacering af vidner

Midlertidig omplacering af vidner, der ikke falder ind under målgruppen for vidnebeskyttelse med afsæt i PET's vidnebeskyttelsesprogram, sker på frivillig basis ved aftaler og samarbejde med vidnet og øvrige myndigheder, herunder navnlig kommunerne. Politiet har ikke hjemmel til at træffe beslutning eller afgørelse om midlertidig omplacering af vidner, men kan hjælpe ofre og vidner i det omfang, det falder ind under politiets opgaver i henhold til politilovens § 2.

I de sager, hvor der er behov for fysisk omplacering af et vidne, sker omplaceringen i nogle tilfælde ved, at der gennem samarbejdspartnere i boligforeningerne er blevet fundet en lejlighed i en anden kommune til vidnet. Dette kan være baggrunden for, at politiet kan opleve udfordringer med andre myndigheder om opgavefordeling,

handlepligter, finansiering mv., og at disse udfordringer besværliggør mulighederne for at tilbyde midlertidig omplacering.

Kommunalbestyrelserne har i dag mulighed for at anvise op til hver fjerde ledige almene familiebolig – i hver enkelt afdeling tilhørende en almen boligorganisation – til personer med påtrængende boligsociale behov, jf. almenboliglovens § 59, jf. § 51, stk. 1, 3. pkt.

Et boligsocialt behov vil som udgangspunkt foreligge, hvor det at få tildelt en bolig også skønnes at kunne afhjælpe andre sociale problemstillinger. Kommunalbestyrelserne har således mulighed for at anvise en af de tilgængelige boliger til bl.a. ofre og vidner i sager om organiseret- og banderelateret kriminalitet, hvis de pågældende efter en konkret vurdering skønnes at have et påtrængende boligsocialt behov.

Det er imidlertid de enkelte kommuner, der selv fastsætter de nærmere boligsociale kriterier, der skal være opfyldt for at komme i betragtning til en almen bolig via den kommunale anvisning. Den boligsociale anvisning er således et område, hvor kommunerne selv har mulighed for at fastsætte sit serviceniveau.

Det er panelets vurdering, at der er tale om en kompleks problemstilling, som bedst løses gennem et samarbejde mellem bl.a. kommunerne og politiet. Det kan være en stor beslutning at skulle bosætte sig selv og sin evt. familie et andet sted for en periode, og det må derfor antages, at relativt få ofre og vidner vil tage imod et tilbud om midlertidig omplacering. Ikke desto mindre vil det i visse tilfælde kunne have afgørende betydning for ofret eller vidnets villighed til at anmelde en alvorlig forbrydelse eller i øvrigt medvirke til en opklaring heraf.

Det skal dog bemærkes, at det på det foreliggende grundlag og med den tid, der har været til rådighed, er vanskeligt for panelet at vurdere, hvor stor en effekt en sådan ordning vil have, og hvordan en ordning i givet fald vil skulle være, herunder om der foreligger mulighed for omplacering i andre boligtyper end almene boliger.

Det er på den baggrund panelets anbefaling, at Justitsministeriet – i samarbejde med relevante aktører – arbejder videre med mulighederne for en model for midlertidig omplacering af ofre og vidner i sager om organiseret eller banderelateret kriminalitet.

Indenretlig afhøring

Retsplejelovens § 747, stk. 2, giver i en række tilfælde mulighed for at foretage en indenretlig afhøring, dvs. en afhøring afgivet i retten for en dommer forud for straffesagens hovedforhandling. Formålet med den indenretlige afhøring er ikke at erstatte bevisførelsen under hovedforhandlingen, men derimod at foretage en bevissikring. Et offer eller vidne, der har afgivet indenretlig forklaring, skal derfor som udgangspunkt afhøres på ny under hovedforhandlingen, herunder med henblik på at dommerne kan vurdere vidnets forklaring i sin helhed.

Det er panelets vurdering, at muligheden for at foretage indenretlig afhøring er et vigtigt bevissikringsredskab i sager om organiseret kriminalitet, da den tid, der går fra gerningsforholdet bliver begået, til endelig dom bliver afsagt, medfører en særlig sårbarhed for ofret eller vidnet. Det er imidlertid panelets vurdering, at den nuværende fremgangsmåde ved indenretlige afhøringer, hvorefter vidnet som udgangspunkt skal afhøres forfra under hovedforhandlingen, kan forøge et i forvejen bestående ubehag for det enkelte offer eller vidne.

Det er på den baggrund panelets anbefaling, at fremgangsmåden ved indenretlige afhøringer bør ændres, således at afhøringen under hovedforhandlingen begynder med en dokumentation af ofrets eller vidnets indenretlige forklaring, og at den resterende afhøring fokuseres på supplerende spørgsmål.

Panelet har derudover overvejet, om indenretlige afhøringer bør foretages under videooptagelse. Panelet bemærker i den forbindelse, at den efterfølgende afspilning af videooptagede indenretlige afhøringer under hovedforhandlingen vil kunne forøge følelsen hos et offer eller vidne af at blive eksponeret over for de tiltalte og derudover flytte fokus fra den umiddelbare vidneforklaring for retten, ligesom varigheden af hovedforhandlingen vil kunne blive markant forøget. Samtidig vil en afspilning af en videooptagelse frem for dokumentation af en skriftlig transskription dog i et vist omfang kunne styrke muligheden for at vurdere vidnets troværdighed.

Panelet finder imidlertid, at nærmere overvejelser herom bør afvente evt. relevante erfaringerne fra udvidelsen af mulighederne for videoafhøring af forurettede i voldtægtssager, der trådte i kraft den 1. januar 2022, herunder afspilningen heraf som bevisførelse, og det evt. ubehag der kan være som offer eller vidne ved at få en videoafhøring af sig selv afspillet i retten.

Hjemmel til at føre de øvrige tiltalte ud

Efter retsplejelovens § 28 b, stk. 3, kan retsformanden nægte adgang til et offentligt retsmøde for bestemte personer eller grupper af personer, hvis det skønnes nødvendigt for at opnå en sandfærdig forklaring af et vidne. Efter § 856 kan retten i visse tilfælde beslutte, at tiltalte skal forlade retslokalet, mens et vidne afhøres. Er der flere tiltalte i samme sag, kan retten beslutte at føre disse ud samtidig. Er de øvrige tiltalte i sagen ikke tiltalt i det forhold, som vidnet skal afgive afklaring om, er der imidlertid ikke hjemmel til at bestemme, at de øvrige tiltalte ikke skal være til stede under vidneforklaringen.

Det er panelets vurdering, at muligheden for at føre den tiltalte ud, mens et vidne afgiver forklaring, kan øge trykningen og mindske ubehaget hos vidnet. Det er i den forbindelse panelets vurdering, at det er uhensigtsmæssigt, at der i sager om organiseret og banderelateret kriminalitet ikke er mulighed for at føre samtlige tiltalte ud af retslokalet, mens et vidne afgiver forklaring, da det kan virke intimiderende, at de øvrige tiltalte, der i praksis ofte er en del af det samme kriminelle miljø eller samme gruppering, er tilstede i retslokalet under vidneforklaringen.

Det er på den baggrund panelets anbefaling, at retsplejelovens § 856 bør ændres, således at det fremover bliver muligt at føre samtlige tiltalte ud af retslokalet, når et vidne skal afhøres, uanset om de pågældende er tiltalt for det forhold, som vidnet skal afgive forklaring om.

Måltrettet vejledning

Som det fremgår ovenfor er ofre og vidner mere end nogensinde før blevet bevidste om og opmærksomme på, hvilke muligheder for hjælp, støtte og vejledning der er tilgængelige, men at denne øgede adgang til viden i nogle tilfælde giver anledning til skuffelser og urealistiske opfattelser af, hvilke muligheder det enkelte offer og vidne har i det konkrete tilfælde.

Efter panelets opfattelse er det generelt positivt, at der eksisterer en del oplysning om det at være forurettet eller vidne i en straffesag, herunder de muligheder der eksisterer for at tage hensyn til utrygheden hos den pågældende. Det er dog samtidig panelets vurdering, at denne oplysningstilgang bør være måltrettet specifikke grupper af ofre og vidner for at imødegå risikoen for, at den øgede adgang til viden kan give anledning til fejlagtige opfattelser af foreliggende muligheder og tilbud og dermed skaber mere forvirring end gavn.

Det er på den baggrund panelets anbefaling, at der bør ske mere måltrettet materiale til bestemte grupper af ofre og vidner, således at disse får et mere klart og realistisk billede af den vejledning og støtte og de tilbud, som er tilgængelige i det konkrete tilfælde. Det bemærkes i forlængelse heraf, at panelet forventes at se nærmere på spørgsmålet om måltrettet vejledning under panelets arbejde i fase 2 om ofre og vidners forhold generelt.

Panelets øvrige overvejelser

Udover de ovenfor anførte anbefalinger har panelet drøftet yderligere to temaer relateret til organiseret og banderelateret kriminalitet, hvor panelet imidlertid ikke finder grundlag for at fremsætte anbefalinger.

Forbud mod symboler for rocker- og bandegrupperinger i danske retssale

Der findes ikke et generelt forbud mod at bære symboler for rocker- og bandegrupperinger i danske retssale. Retsformanden har dog i visse situationer mulighed for at nægte bestemte personer eller grupper af personer adgang til et offentligt retsmøde, jf. retsplejelovens § 28 b, stk. 3, samt udvise personer fra retssalen, hvis f.eks. deres adfærd giver anledning til det, jf. retsplejelovens § 151, stk. 1.

Det er panelets vurdering, at det er sjældent forekommende, at tilhørerne i retssalene synligt bærer symboler for rocker- og bandegrupperinger. Efter panelets opfattelse forekommer dette fortrinsvis uden for retsbygningerne.

Panelet har på den baggrund ikke fundet anledning til at anbefale et sådant forbud.

Panelet bemærker i forlængelse heraf, at det i nogle tilfælde vil kunne kræve politifaglige forudsætning at vurdere, om et givent symbol mv. vil være rocker- eller banderelateret, og at en sådan ordning vil forudsætte, at andre parter end straffesagens aktører, herunder anklager, forsvarer og dommer, vil skulle håndhæve et sådant forbud.

Socialt udsatte borgere, der presses til at begå kriminalitet

Ifølge oplysninger fra Social- og Ældreministeriet oplever socialt udsatte borgere i nogle kommuner at blive presset af bander til at begå kriminalitet. Borgere i hjemløshed er særligt sårbare i den forbindelse, idet de har et begrænset netværk, lever et synligt liv på gaden og ofte har psykiske lidelser og et samtidigt misbrug. Navnlig misbrug af euforiserende stoffer gør dem til lette ofre for udnyttelse af bander, da de ofte er afhængige af det miljø, som leverer stofferne til borgere i hjemløshed.

Der er i den eksisterende lovgivning og indsats mulighed for at tage et vist hensyn til særlige udsatte borgere, herunder for politiet i strafforfølgningen og ved domstolene ved en evt. straffastsættelse.

Det er panelets opfattelse, at der blandt borgere i hjemløshed ofte er en lav grad af tillid til myndighederne, hvilket gør det svært at få kontakt til dem, så de kan få den hjælp, de har behov for. Den lave grad af tillid forstærkes hos de borgere i hjemløshed, der har et misbrug af euforiserende stoffer, da der hos disse borgere kan være frygt for, at kontakt til politiet vil kunne føre til strafforfølgning for besiddelsen heraf. Panelet bemærker i den forbindelse, at der i dag findes flere civilsamfundsorganisationer, som har stor erfaring med at hjælpe borgere i hjemløshed, der gerne vil slippe ud af problemfyldte områder og relationer.

Panelet har ikke fundet det muligt at pege på en eller flere specifikke anbefalinger for denne særlige gruppe ofre og vidner.